

MATERIALS DE VIDRE MATARONÍ TROBATS EN LES EXCAVACIONS DE LA PLAÇA DE SANTA MARIA DE MATARÓ L'ANY 2000

Joan Francesc Clariana Roig

En record del professor

Dr. Roberto Bergalli

(+4-5-20)

Introducció

El fet que Mataró arribés a assolir un lloc capdavanter en la fabricació del vidre català, *a la façon de Venise*, durant els segles XVI i XVIII, ha suposat que la nostra ciutat sigui obligatòriament esmentada en bona part dels estudis que tracten sobre la indústria i la fabricació del vidre a Catalunya.

A nivell documental i arxivístic, sortosament, s'ha conservat bona part del testimoni escrit d'aquell moment, la qual cosa ens permet anar coneixent quins van ser els protagonistes d'aquesta activitat productiva, així com l'organització del treball, comercialització i exportació.

Per complementar l'existència d'aquest voluminós bagatge documental, un aspecte que actualment s'està treballant i que es necessari posar-hi ènfasi, és el d'intentar identificar, en la mesura del possible, les peces que podien haver sortit dels forns de vidre mataronins. En aquest aspecte, com estem veient, l'arqueologia pot tenir un paper fonamental.

L'activitat constructora que va viure Mataró entre principis dels anys vuitanta i fins l'any 2008, va portar de retruc un augment proporcional d'actuacions arqueològiques d'urgència pel fet que, el subsòl del casc antic de Mataró, en haver estat seu de ciutat romana d'*Iluro*, va obtenir de la Generalitat de Catalunya la declaració de Bé Cultural d'Interès Nacional.

Entre les diferents troballes arqueològiques, podem esmentar com la més significativa, la descoberta d'un dipòsit, a la Plaça Gran, on havia estat llençat un nombrós conjunt de plats i escudelletes de pisa catalana amb decoració daurada i policroma, així com altres materials, entre els que destacaven diverses peces de vidre i altres elements que suposen un bon testimoni d'aquesta activitat vidriera local (Cerdà 1998).

Altres troballes que també cal tenir present són les dels solars de les cases 43 a 47 del Carreró, així com del carrer Nou, núm. 6 (Clariana 2018), i del carrer Palau, núm. 22, on, a més, s'hi han exhumat elements que coadjuven en la tasca de precisar la ubicació física dels forns de vidre en el solar de Mataró. A aquestes troballes cal afegir-hi les que presentem en aquesta comunicació que, com veurem, ens apropa una mica més al coneixement d'aquelles luxoses produccions de vidre fet a casa nostra.

El context arqueològic

L'excavació de la Plaça de Santa Maria, portada a terme entre els dies 25 d'abril i 27 d'octubre de l'any 2000, per l'empresa Atics i sota la direcció de Francesc Busquets i Miquel Gurrera, fou força complexa i de gran abast en tant que afectà la quasi totalitat de la superfície útil de la plaça, excepte un petit espai, i també afectà part dels carrers laterals. Històricament hi havia referències d'anteriors troballes com va ser el conjunt sepulcral presidit per la prou coneguda lauda amb el crismó, exhumada l'any 1958, i amb molta diferència de temps, a l'any 1990 (excavació dirigida per Albert Martín), es trobaren un conjunt d'enterraments prop de l'entrada del carrer Nou.

De l'actuació de l'any 2000, ens interessa especialment la fase més moderna, més concretament el pou de planta aproximadament semicircular, que es trobà a la zona de l'actual carrer del costat nord de la plaça i prop de la cantonada amb el carrer Sant Francesc d'Assís, el qual formava part d'un conjunt de tres pous, dos dels quals, els de planta circular, no foren excavats (veure làmina 1.1).

L'esmentat pou de planta semicircular (UE 4.086 = 4.025), estava construït amb pedra i calç, el seu interior estava amortitzat per tres estrats (U.E's 4.079, 4.085 i 4.091), dels quals, el 4.091, fou el que proporcionà una significativa quantitat de materials de rebuig i entre els que hi havia bona part dels fragments de vidre que veurem més avall.

Fent una lectura de les fitxes Harris de l'excavació de Busquets - Gurrera, observem com el primer estrat del farciment (UE 4.079) consistia en una capa superficial de terra que connectava per sobre amb el paviment de llambordes del carrer modern. A continuació hi havia un segon estrat (UE 4.085) on, entre altres, s'hi va trobar un fragment pertanyent a un bol de vidre català amb decoració de costelles (lam.5, núm. 29). Finalment, el tercer (UE 4.091), que apareix definit com un estrat de terra cendrosa. Els arqueòlegs assignaren, als dos darrers estrats una cronologia situable vers meitat del XVII. L'interior del pou solsament s'excavà fins a una fondària de 2,5 metres.

Altres UE's que també hem d'esmentar són la 4.083, on es trobà un fragment de copa (lãm. 5, núm. 28), pertanyent a mateix sector que els anteriors, però sense relació amb els pous i la 3.125, d'on prové una nansa de llàntia (lãm. 5, núm. 30), que era una farciment de terres d'un espai ja excavat situat a la zona nord davant la façana del temple.

Els materials trobats a l'interior del pou

Els fragments de peces de vidre que veiem en aquest jaciment, provinents de la UE 4091, es pot agrupar en dos conjunts, per un costat hi hauria el vidre sumptuari de certa qualitat i per altre el que podem considerar com vidre usual.

Dins el primer grup podem veure diversos fragments de copes, dues d'elles estan decorades amb lacticinis (lãm. 2, núms. 2 i 3) i tenen possibilitats de comparació amb les que veiem a l'obra de Gudiol (1936: 64 B i 26,

respectivament). Destacar que la peça 2, es força excepcional en tant que combina lacticinis de dos colors. Les copes de paret inclinada i sense decoració (lâm. 3, núms. 8 a 13) tindrien el seu paral·lel amb les peces trobades en el dipòsit de la Plaça Gran (Cerdà 1998: 174). Del fragment, amb la tija estriada (lâm. 3, 14), pertanyent a una copa o a una servidora, també hem vist exemples semblants a l'obra de Gudayol (1936: 29-C i 38). El fragment de paret de vas amb nansa aplanada pot correspondre a una copa com les de la Plaça Gran (Cerdà 1998: 174, lâm. 2, 6).

El broc de morratxa (lâm. 2, 1), és un fragment excepcional en tant que ens apunta en la direcció de la possibilitat que Mataró podria haver fabricat morratxes com la peça de vidre de la col·lecció Amatller, abans Chopitea (Gudiol 1936, 69) pel paral·lelisme que ofereix i, per extensió i similitud, hem d'esmentar també la morratxa de vidre groc-ocre de la col·lecció Mateu (Gudiol 1936: 68) que, a més, presenta decoració de caboixons idèntics als de màscara de diable com els que es van trobar en el dipòsit de la Plaça Gran (veure foto lâm. 1.2).

El fragment de vora de gerra amb abocador, per la qualitat i transparència del vidre creiem que es podria arribar a comparar amb la peça conservada al Grand Curtius de Lleida (Philippart 2011: 109), la qual també està decorada amb caboixons de màscara de diable (Philippart 2011: 17, fig. 12).

Dins aquest apartat de vidre sumptuari també hem d'incloure el fragment núm. 6 (lâm. 2) que sembla correspondre a la paret d'un saler i que, a més, presenta la particularitat que la resta de lacticinis que conserva són de tipus gruixut i sobresortint de la paret del vas, element que ens porta a associar-ho amb algunes peces senceres que es conserven en varies col·leccions, algunes de les quals també estan ornamentades amb idèntic caboixó com el que hem vist abans (Gudayol 1936: 11-A, 11-B i 33-A).

Pel que fa al grup de peces usals, tindríem els colls i fons d'ampolles (peces 15 al 22, 25 i 26), així com l'embut gairebé sencer (lâm. 3, núm. 7) i el possible tap de vidre (lâm. 5, núm. 27).

A tot aquest material de vidre, dins la UE 4.091, l'acompanyava un conjunt encara més nombrós de ceràmiques catalanes força fragmentades. La pisa blanca composta bàsicament per escudelletes i plats, amb decoracions en daurat com les que es produïen a Reus i a Barcelona i també decoracions en blau i policromes. Entre les decoracions veiem sanefes de salsitxa doble i triple, de cercles concèntrics, d'ala i esglaó, garlanda i esglaó, de volutes, de voluta i rodeta, poncella i voluta, d'essa, de pestanya i essa, d'arc de doble punt, de figueta i de la ditada (seguint la nomenclatura de Telese 1991). La memòria d'excavació indica també que s'ha trobat un fragment de plat de la corbata. Parem atenció en el fet que moltes de les peces de pisa blanca presenten senyals d'haver estat en contacte amb el foc, la qual cosa indicaria la possibilitat que poden provenir d'un incendi. També hi havia ceràmica comuna vidriada en marró clar o melat i grisa sense

vidriat, amb les formes de cassoles, plats, tupins, fogons, estalvis, greixoneres, cassoles, fruïteres i cànirs, entre altres, així com diversos fragments de pipes de ceràmica.

Destacable, per la seva importància a l'hora d'establir la datació, és la presència, segons la memòria d'excavació, de "*7 monedes, quatre de les quals són ardots de Felip IV. Aquest petit conjunt monetari dona una datació post quem de l'any 1654*" (Busquets – Gurrera 2003).

Interpretació

Pel fa a la UE 4.091, tot i sempre es dificultós intentar encaixar les descobertes arqueològiques amb uns determinats fets històrics, en el cas que ens ocupa veiem que hi ha un seguit de coincidències i elements documentals que poden ajudar vers una interpretació plausible.

Inicialment, els arqueòlegs que realitzaren l'actuació arqueològica, es decantaren per la possibilitat que, les restes trobades en aquest espai, podien coincidir, segons un document de 1647, amb la casa de l'adroguer Pere Màrtir Pou, la qual fou enderrocada a mitjan segle XIX per tal d'engrandir la plaça (Busquets – Gurrera 2003). No obstant, hi ha dades, ben fonamentades, que permeten suposar que pot haver-hi una clara vinculació amb els fets ocorreguts a la casa dels Palau, molt pròxima en l'espai. La pista ens la dona l'historiador Francesc Forn (1993: 175 – 177) quan en el cas del dipòsit de la Plaça Gran, va suggerir la possibilitat que allà s'hi podien haver llençat restes provinents del saqueig de la casa Palau.

És evident que veiem, en les troballes del pou de la Plaça de Santa Maria una gran similitud amb el contingut i, de retruc, també amb els fets que motivà el dipòsit de la Plaça Gran, tot i que en aquest darrer cas, els materials, sembla que provindrien de les destrosses causades a les cases de famílies veïnes benestants, com podien ser els Portell, Sala, Fornells, i també un vidrier, Jaume Cabanyes. Cerdà ho argumenta dient:

«Una hipòtesi diferent, força atractiva, que podria explicar perfectament el motiu d'abandó de la ceràmica i del vidre podria ser relacionar aquest fet amb alguns dels saquejos que va patir la vila de Mataró entre 1635 i 1652. En donarem diversos exemples//..... El 1640, Mataró tingué allotjats els soldats i les autoritats del 'Tercio' del Marqués Mortara. Els soldats causaren destrosses a algunes cases de la població, com per exemple, la de Jaume Cabanyes, que necessità ser reparada; possiblement es tracti de la casa que Jaume Cabanyes, vidrier, tenia a la Plaça Gran. L'any 1649 s'hi estatjà el 'Tercio de Lorena'. Foren especialment greus els aldarulls provocats pels soldats de la companyia de Xampanya, allotjats a la vila entre 1646 i 1648. Mataró hagué d'escriure al virrei 'per lo excés fet per lo tercio de Xampanya en esta

vila'. El 1651, la vila de Mataró prestà obediència a Felip IV. Aquest fet originà que més de 4000 homes (el regiment de cavalleria francès del baró d'Ales i catalans partidaris del rei de França) entressin 'a tropell' a la vila i saquegessin algunes cases de particulars, acarnissant-se principalment en la casa que els Palau tenien prop de l'església de Santa Maria» (Cerdà, 2001: 145).

Més precís en el detall del que succeí en diverses cases de Mataró i a la casa Palau, és el que explica Antoni Martí Coll, en el seu llibre *Història d'una família (II)*. Allà recull la notícia provinent de les memòries de l'arxiu familiar on es fa una clara descripció dels fets ocorreguts a la nostra ciutat durant el mes de setembre de 1651 i com afectaren l'edifici dels Palau i als seus habitants:

«Apenas saberen los francesos y catalans aficionados a França que la villa de Mataró avia prestada la obediencia, acudiren a ella de tropell mes de quatre mil homes. ... saquejaren los arrevals y algunas casas particulares dins la Vila, y la principal saquejada fou la de Palau, prop la Iglesia, con que noy dexaren cosa. No contents de assó posaren foch a las portas para cremar la casa y un sacerdote anomenat Mossen Geronim Graner apagà lo foch, y la Senyora Dorotea Palau li fou forçós ausentarse de sa casa despues de averla atropellada de paraules posantli las mans desobre ab algunes porradas...» (Martí Coll 1979: 43).

La ubicació de la casa de la família Palau, a la zona de la Plaça de Santa Maria, la veiem també reflectida en l'obra de Jeroni Pujades. Així en el manuscrit de la *Crónica Universal del Principado de Catalunya*, datada a començaments del segle XVII, aquest autor fa esment a la mateixa referint-se a "*la casa de Joan Palau Burges de la dicha Villa, delante la dicha Iglesia*" (Fabrè, Mayer, Rodà 1983: 60 i làm. 13).

Aclarir també que l'aparent desfasament de tres anys que veiem entre la data de les troballes numismàtiques i la dels fets històrics, vindria a indicar-nos, molt possiblement, el moment de reconstrucció i reparació dels danys causats a l'edifici, que podria haver tingut lloc el mateix any, o més tard, que foren encunyats els ardots.

Descripció analítica dels diferents fragments de vidre

UE 4.091

1.- Broc de morratxa gairebé sencer. S'observa el cos estriat i el perfil lleugerament corbat. El coronament està treballat en vidre blau cobalt, quasi opac, i presenta dos pinçats prominents en l'extrem superior. Aquesta peça tindria el seu paral·lel en la prou coneguda morratxa de vidre blau que es troba a la col·lecció

Amatller i que abans havia estat propietat de la col·lecció Chopitea (Gudiol 1936: 69).

2.- Fragment de vora exvasada de copa amb decoració de lacticinis verticals, alternant-se els colors blanc opac i marró opac. El vidre és translúcid, quasi transparent, lleugerament groguenc. Podem comparar la forma amb una peça publicada per Gudiol (1936: 64 B), no obstant, cal indicar que no hem localitzat cap paral·lel de copa de la mateixa forma i amb aquesta combinació de lacticinis de colors blanc i marró tan singulars.

3.- Fragment de vora de copa de parets inclinades cap a l'exterior, amb decoració de lacticinis blancs. El vidre es quasi translúcid, lleugerament blanquinós i groguenc. Tindria cert paral·lel amb la peça 26 de Gudiol (1936).

4.- Fragment de vora exvasada de vas, o copa, amb un lleuger plec per engruixir la vora. El cos sembla que seria hemisfèric. Presenta una petita nansa horitzontal situada en la part més externa de la vora. Vidre quasi transparent, color blanquinós i groguenc.

5.- Fragment de paret de copa de cos possiblement hemisfèric, amb una nansa vertical aplanada amb decoració de segments fets amb pinça. Aquest tipus de nansa es freqüent en peces petites dels segles XVI i XVII. Vidre quasi translúcid, blanquinós.

6.- Fragment pertanyent al cos inferior d'un saler. Copsem el graó extern per a suport de la tapadora, així com restes de la decoració de lacticinis gruixuts. Vidre transparent lleugerament groguenc. Veiem aquesta forma a Gudiol (1936: 100).

7.- Embut de perfil sencer. La vora està girada sobre ella mateixa per tal de donar-li un major gruix. Vidre transparent groguenc. Paral·lel en el Born (29.969).

8.- Fragment de vora de copa de parets inclinades cap a l'exterior. Vidre transparent força incolor. Veiem paral·lels d'aquesta forma al dipòsit de la Plaça Gran (Cerdà 1998: 174, làm. 2, 1 i 2).

9.- Fragment de vora de copa exvasada. Vidre translúcid, quasi transparent, lleugerament groguenc.

10.- Fragment de vora de copa de parets inclinades i lleugerament corbades cap a l'exterior. Vidre translúcid, quasi transparent, lleugerament groguenc.

11.- Fragment de vora de copa de parets inclinades i corbades cap a l'exterior. Vidre translúcid, quasi transparent, lleugerament groguenc.

12.- Fragment de peu de copa. Vidre quasi transparent de tonalitat groguenca.

13.- Peu de copa, amb tija sencera i al seu damunt, fragmentada, es copsa la base del vas. Vidre translúcid, lleugerament groguenc.

14.- Fragment de tija allargassada, de copa, amb decoració d'estries verticals. Vidre transparent, lleugerament groguenc. Veiem copes amb una tija semblant a Gudiol (1936: 29-C i 38).

15.- Fragment de coll d'ampolla, o figa, amb decoració d'enroscat, de vora exvasada. Vidre transparent, lleugerament groguenc.

16.- Fragment de coll d'ampolla, o figa, amb vora exvasada. S'observa una petita desviació en l'horitzontalitat de la vora. Vidre transparent, lleugerament groguenc.

17.- Fragment de coll d'ampolla, amb vora exvasada. Vidre transparent, lleugerament groguenc.

18.- Fragment de coll d'ampolla allargassat, amb vora exvasada. Vidre transparent verdós.

19.- Fragment de coll d'ampolla, de cos possiblement globular. Vidre transparent verdós.

20.- Fragment de coll d'ampolla globular. El cos de la peça presenta decoració d'estries corbes fetes a motlle. Vidre translúcid, lleugerament groguenc.

21.- Fragment de fons d'ampolla amb decoració de lacticinis fent enroscat. Presenta en el centre interior la marca del puntill. Vidre transparent, lleugerament groguenc.

22.- Fragment de fons d'ampolla amb decoració de lacticinis. Vidre translúcid blanquinós i lacticinis blancs.

23.- Fragment de peu de copa o vas, amb restes del puntill al dessota. Vidre transparent lleugerament groguenc. Veiem un peu semblant en una peça de vidre gelat (Gudiol 1936: 19B).

24.- Fragment de vora, girada sobre ella mateixa per tal de donar més gruix. Correspon a una gerra amb abocador trilobulat. Vidre força transparent de bona qualitat. La qualitat i el tipus de vidre i forma, ens recorda la gerra conservada al Grand Curtius de Lieja (Philippart 2011: 109) que, a més, porta decoració de caboixons amb una cara idèntica als trobats al dipòsit de la Plaça Gran de Mataró.

25.- Fons d'ampolla de parets quasi verticals i base oblonga/ovoïdal. Al dessota s'observen restes del puntill. Vidre translúcid lleugerament groguenc.

26.- Fons d'ampolla de parts quasi verticals. Vidre translúcid lleugerament groguenc.

27.- Fragment d'un possible tap d'ampolla. En no trobar-se sencer, tampoc es pot descartar que es tracti d'una peça per filar teixit. Vidre translúcid de color verd-blau. Es coneix un tap de vidre aproximadament de la mateixa època trobat en el castell de Volterra (Abrera) que presenta l'agafador superior amb forma de prisma octogonal.

UE 4.083

28.- Fragment de paret de copa amb perfil de dos quarts de cercle. Vidre translúcid incolor.

UE 4.085

29.- Fragment de paret de bol amb decoració d'una costella en relleu Vidre color verd clar. Es una forma més o menys freqüent, coneixem alguns paral·lels, entre els quals podem esmentar a Mataró, al solar de l'antiga Caixa d'Estalvis Laietana i a Figuera Major, així com al castell de Voltrera a Abrera.

UE 3.125

30.- Fragment de nansa de llàntia. Vidre opac de color blau cobalt.

Cloenda

Per acabar, sols volem fer incís en la importància de donar a conèixer i divulgar les troballes de vidre efectuades en el subsòl de Mataró i especialment les d'aquest indret, les quals, com hem vist, presenten una datació força precisa, situable globalment, gràcies al conjunt ceràmic que l'acompanya i als elements numismàtics, vers el segon quart del segle XVII. Aquest conjunt ens ofereix un paral·lelisme cronològic i causal força similar amb els materials que trobem en el dipòsit de la Plaça Gran. A aquestes troballes, hem de sumar-hi les que coneixem i que hem destacat al principi de l'escrit, que també s'han pogut datar, com són les del carrer Nou 6, a can Ximenes del Carreró 43 - 47, així com les del carrer Palau 22, i evidentment les peces del dipòsit de la Plaça Gran. A partir de totes aquestes dades, podem anar acotant la identificació de peces de fabricació netament mataronines. Així, per exemple, veiem la relació dels caboixons de màscara de dimoni trobats a la Plaça Gran i el fragment de broc de morratxa de la Plaça de Santa Maria, amb la prou coneguda morratxa de vidre blau de la col·lecció Ametller i la morratxa de la col·lecció Mateu de Peralada en vidre groc-ocre, a més d'altres peces amb aquest caboixó. De forma semblant succeiria amb determinades copes amb decoració de lacticinis i altres peces de cert luxe, com podria ser el cas d'alguns salers dels que hem trobat fragments en excavacions de Mataró. Això fa que podem suposar la possibilitat que provenguin dels obradors locals.

Totes aquestes dades ens ajuden a completar els coneixements que es tenen sobre la famosa indústria de fabricació del vidre mataroní i així, a partir d'aquí, és possible anar endegant una taula de formes de peces locals que, a la vegada, poden esdevenir elements de referència per anar perfilant la seva identificació i cronologia.

BIBLIOGRAFIA

- BARRACHINA (2011): Jaume Barrachina Navarro, «Notas sobre usos del vidrio español, 1500 - 1800», dins J.P. Philippart i M. Mergenthaler, *Frágil transparencia. Vidrios españoles de los siglos XVI a XVIII*. (versió espanyola catàleg de l'exposició *Frénésie Vénitienne. Le verre espagnol a la façon de Venise*, al Grand Curtius, Liège). Dettelbach: J. H. Röhl, p. 63-100.
- (2019): *Vidrio español en la Habana: S. XVI – XIX*. Peralada.
- BELTRÁN / MIRÓ (2007): Júlia Beltrán de Heredia Bercero / Núria Miró Alaix, «Els objectes de vidre del Born (Barcelona): vida domèstica i ornament», dins *III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Sabadell, 18 – 21 de maig de 2006*, vol. II. Sabadell, p. 894-903.
- BUSQUETS / GURRERA (2003): Francesc Xavier Busquets Costa / Miquel Gurrera Martí *Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència realitzada al carrer Nou, Santa Maria i Plaça de Santa Maria de Mataró (El Maresme)*. Mataró (memòria inèdita conservada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya).
- CALSAPEU (1982): Joan Calsapeu Layret, «Tresor arqueològic sota el Carreró», dins *El Maresme*, núm. 202, del 19 al 25 de febrer. Mataró, p. 8-9.
- CAÑELLAS / DOMÍNGUEZ (2009): Sílvia Cañellas Martínez / Carme Domínguez Rodés, «Intervenció de les institucions públiques en la producció de vidre a la ciutat de Barcelona (segles XIV - XV) », dins *XI Congrés d'Història de Barcelona – La ciutat en xarxa*. Barcelona, p. 1-15.
- CAPELLÀ (2009): Miquel Àngel Capellà Galmes, *El vidre a Mallorca entre els segles XIV i XVIII*. Mallorca: Universitat Illes Balears.
- CARRERAS (2001): Jordi Carreras Barreda, «Els vidres catalans a la façó de venise del Museu de les Arts Decoratives de Barcelona (segle XVI – XVII) », dins *I Jornades Hispàniques d'Història del Vidre. Barcelona-Sitges 30 de juny, 1 i 2 de juliol de 2000*. Barcelona, p. 143-153
- (2018): *El vidre català*. Figueres: Brau.
- CERDÀ (1998): Josep Antoni Cerdà Mellado, «El conjunt de vidre mataroní trobat a les excavacions de la Plaça Gran de Mataró (1982) », dins *Laietania*, 11. Mataró, p. 163-199.
- (2001): *La ceràmica catalana del segle XVII trobada a la Plaça Gran (Mataró)*. Barcelona.
- CERDÀ et al.: (1997): Josep Antoni Cerdà Mellado / Joaquim Garcia Roselló / Carles Martí Garcia / Jaume Pujol del Horno / Joaquim Pera Isern / Víctor Revilla Calvo, *El cardo maximus de la ciutat romana d'Iluro (Hispania Tarraconensis)*, dins *Laietania* 10. Mataró.
- CLARIANA (2018): Joan Francesc Clariana Roig, «Vestigis d'un taller vidrier de principis del segle XVI al carrer Nou, 6, de Mataró», dins *11è Col·loqui*

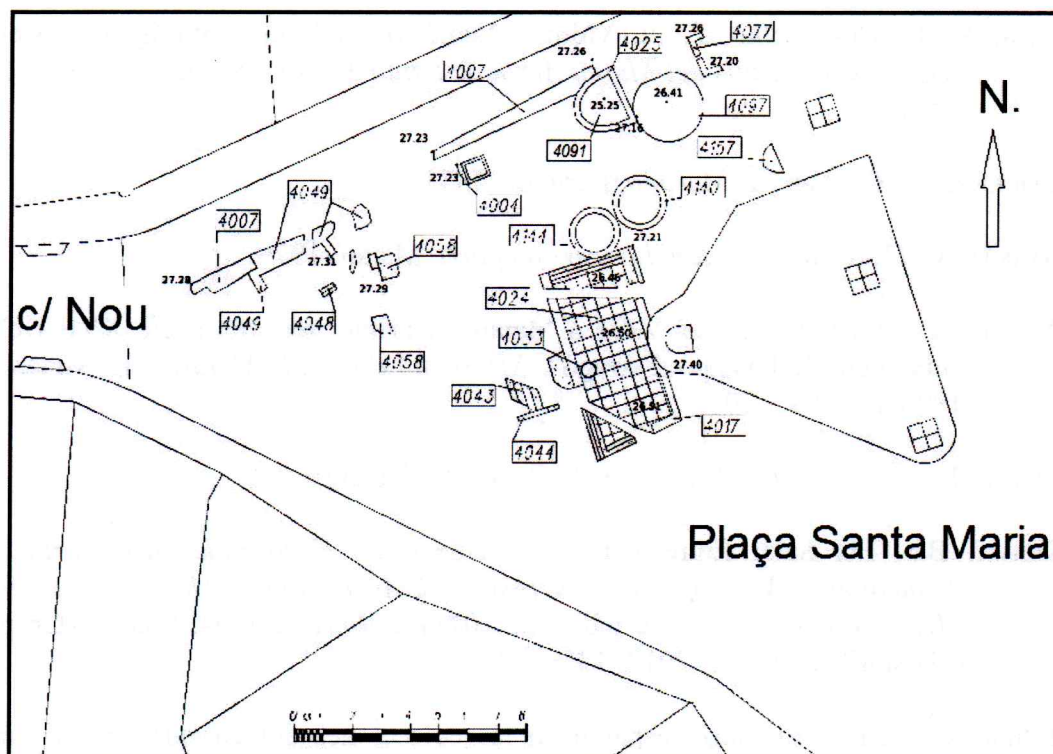
- Història a Debat. Felibrejada*, 57. Mataró (Grup d'Història del Casal), p. 31-56.
- (2020 a): «Indicis d'un taller vidrier al solar del c/ Palau, 22, de Mataró», dins *Laietania*, 21. Mataró, p. 157-168.
- (2020 b): «Indicis d'un taller vidrier a can Ximenes del Carreró (Mataró)», dins *XII Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme. El Patrimoni Cultural Immaterial, Cabrils 2019*. Mataró, p. 41-58.
- COLOMER (1967): Josep Maria Colomer Panadero, *Mataró al mil cinc-cents*. Mataró, Caixa d'Estalvis Laietana.
- DOMÉNECH (2004): Ignasi Doménech Vives «Spanish *Façon de Venise* Glass», dins J.A. Page, *Beyond Venice. Glass in Venetian Style 1500 – 1750*. New York, p. 85-113.
- (2008): «El vidre d'ús i de prestigi», dins *L'art gòtic a Catalunya. Arts de l'objecte*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, p. 181-207.
- (2011): «El vidrio español de los siglos XVI a XVIII», dins J.P. Philippart i M. Mergenthaler, *Frágil transparencia. Vidrios españoles de los siglos XVI a XVIII*. (versió espanyola catàleg de l'exposició *Frénésie Vénitienne. Le verre espagnol a la façon de Venise*, al Grand Curtius, Liège). Dettelbach: J. H. Röhl, p. 16-61.
- FABRE / MAYER / RODÀ (1983): Georges Fabre / Marc Mayer Olivé / Isabel Rodà de Llanza, *Inscripcions romanes de Mataró i la seva àrea*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- FORN (1993): Francesc Forn Salvà, *Déu nostre señor vulla alsar la mà de aquest asot del contagi*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- GARCIA ESPUCHE (2010): Albert Garcia Espuche, *La ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- GARCIA / GUÀRDIA (1989): Albert Garcia Espuche / Manuel Guàrdia Bassols, *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500 – 1900*. Mataró: Alta Fulla.
- GIMÉNEZ (1984): Joan Giménez Blasco *Economia i societat. Mataró, 1600 – 1639*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- (2001 a): *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- (2001 b): «Els Roig, un llinatge de vidriers al Mataró del segle XVII», dins *I Jornades Hispàniques d'Història del Vidre. Barcelona-Sitges 30 de juny, 1 i 2 de juliol de 2000*. Barcelona, p. 179-189.
- GUDIOL (1929): Josep Gudiol Cunill, «Els vidres de la col·lecció Mateu», dins *Gasetta de les Arts*, 11 – 12. Barcelona, p. 179-190.
- GUDIOL (1936): Josep Gudiol Ricart, *Els vidres catalans*, dins Col. *Monumenta Cataloniae*, III. Barcelona: Editorial Alpha.

- HOUDOY (1873): Jules Houdoy, *Verreries à la façon de Venise. La fabrication flamande d'après des documents inédits*. Paris: A. Aubry.
- JUÁREZ (2013): Eduardo Juárez Valero, «El modo catalán de negocio del vidrio a finales del Medioevo», dins *Anales de Historia Antigua, Medieval y Moderna*, 47. Buenos Aires: Instituto de Historia Antigua y Medieval, Facultad de Filosofía y Letras, Universidad de Buenos Aires, p. 89-118.
- JUNCOSA / CLARIANA (1984): Ramon Juncosa Castelló / Joan Francesc Clariana Roig, «El vidre a Mataró, I. Notes sobre el vidre i la tècnica de la seva fabricació en temps antic», dins *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 21. Mataró, p. 39-46.
- (1987): «El vidre a Mataró, II. De l'alta edat mitjana fins el segle XVIII», dins *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 28. Mataró, p. 36-57.
- LORENZETTI (1931): Giulio Lorenzetti, *Vetri di Murano*. Bergamo: Istituto Italiano Arti Grafiche.
- MARTÍ (1979): Antoni Martí Coll, *Història d'una família (segona part)*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- (1996): «La indústria del vidre a Mataró al primer terç del segle XVII i el naixement de Pasqual d'Aragó», dins *XII Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró, p. 199-204.
- OLIVA (2001): Benet Oliva Ricós, *La generació de Feliu de la Penya*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- (2012): «Els Sala: Entre vidriers i remences», dins *V Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del maresme. L'Arqueologia Medieval en el Maresme* (11, 12 i 13 de febrer de 2011). *Felibrejada*, 94. Mataró: Grup d'Història del Casal, p. 135-147.
- PHILIPPART (2011): Jean Paul Philippart «El vidrio español en las colecciones del Grand Curtius. La corazonada de un coleccionista de Lieja», dins J.P. Philippart i M. Mergenthaler, *Frágil transparencia. Vidrios españoles de los siglos XVI a XVIII*. (versió espanyola catàleg de l'exposició *Frénésie Vénitienne. Le verre espagnol à la façon de Venise*, al Grand Curtius, Liège). Dettelbach: J. H. Röhl, p. 11-17.
- RODRÍGUEZ (1986): Justina Rodríguez García *El vidrio veneciano en los siglos XV al XVII y su influencia en Cataluña*. Madrid: UNED (tesi doctoral inèdita).
- SALICRÚ (2000): Roser Salicrú Lluch, «El 'Llibre de Verbals' del Batlle de Mataró (1480 – 1487). Una primera aproximació», dins *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 67. Mataró, p. 5-15.
- S.A.M.M. (1977): Secció Arqueològica del Museu de Mataró, «Vestigis de la Iluro romana en el carrer d'en Pujol, núms. 19 – 25 (solar de la Caixa d'Estalvis Laietana)», dins *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i el Maresme*, 3. Mataró, p. 58-64.

TELESE (1991): Albert Telese Compte, *La vaixella blava catalana de 1570 a 1670*. Barcelona.

WILSON FROTHINGHAM (1941): Alice Wilson Frothingham *Hispanic glass*. New York: The Hispanic Society of America.

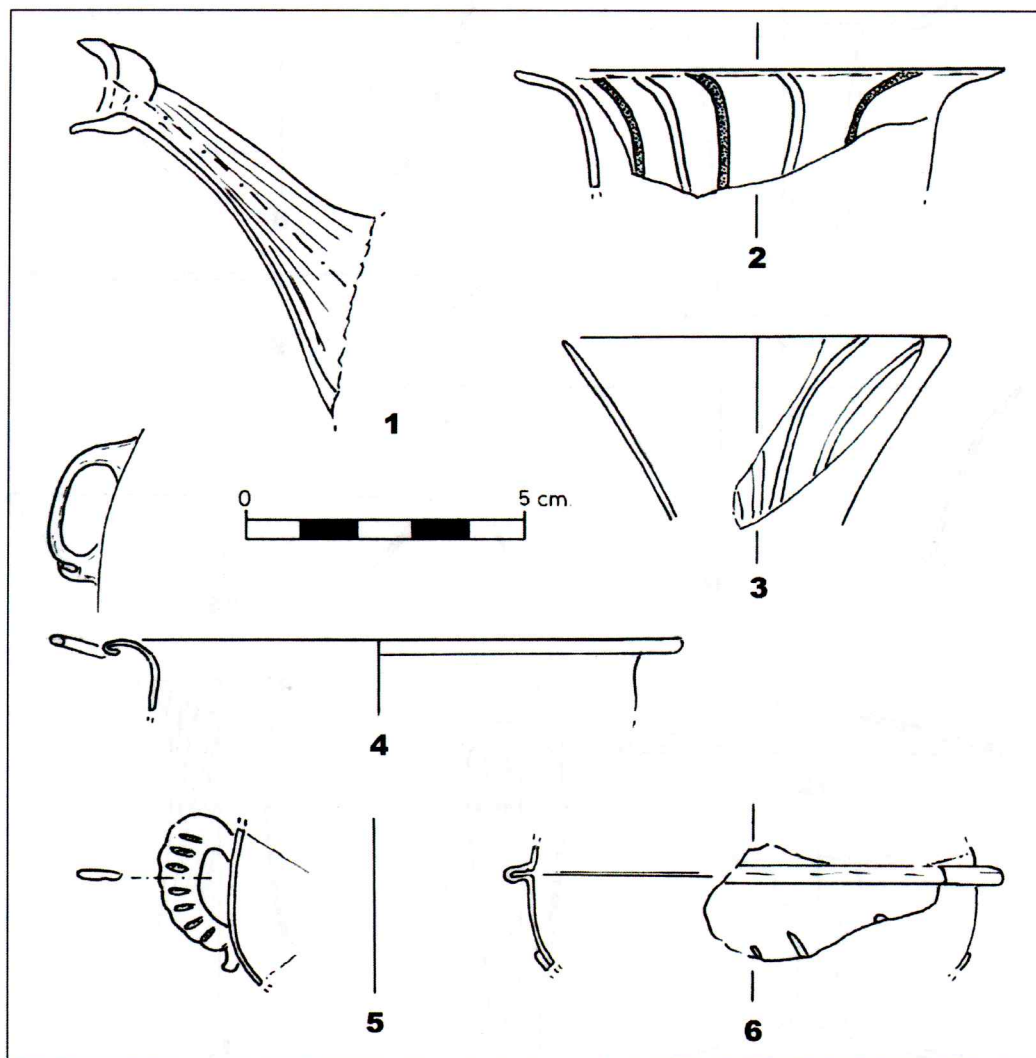
ZECCHIN (1987 – 1990): Luigi Zecchin, *Vetro e vetrai di Murano*. Venice: Arsenale.

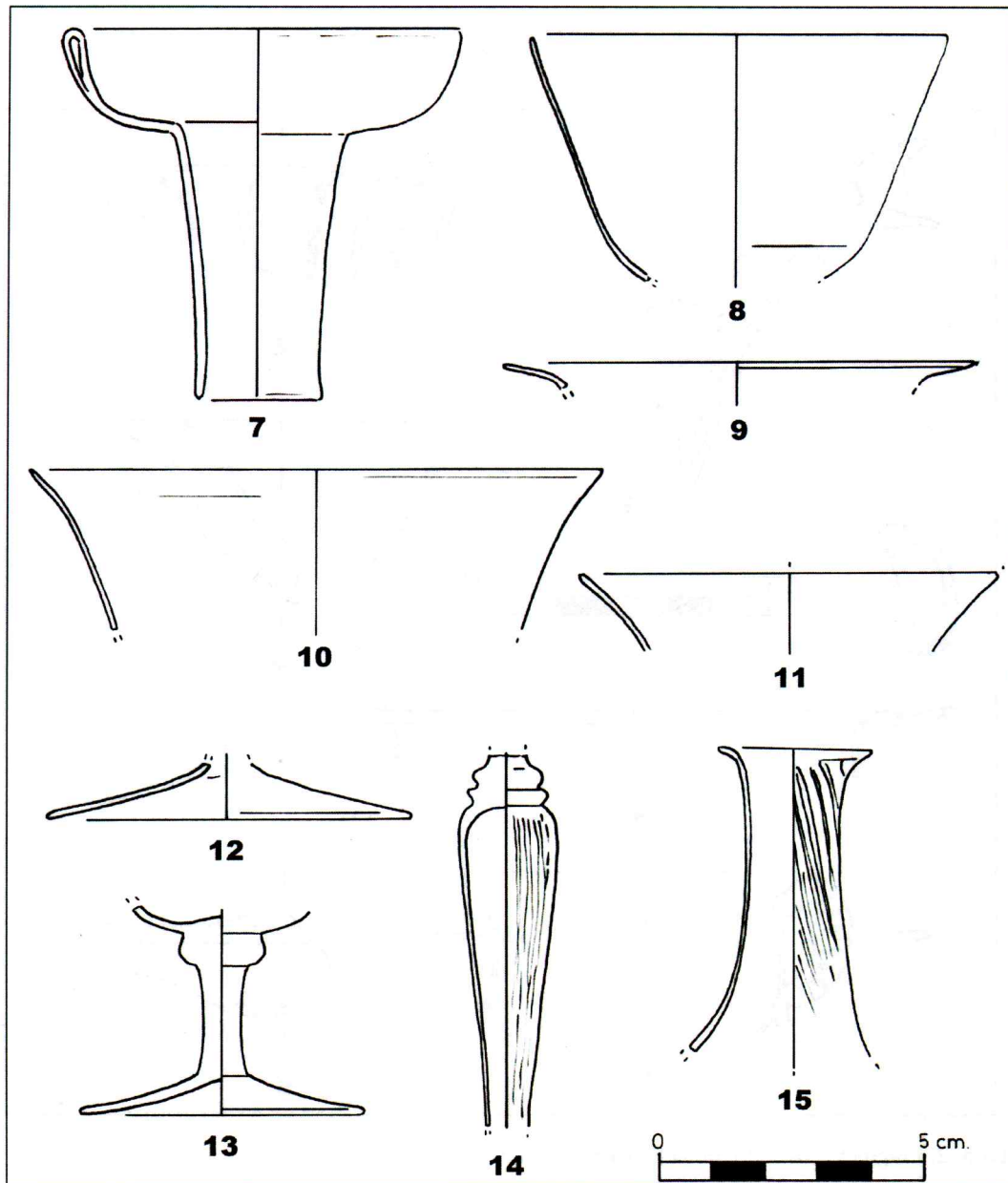
Làm. 1.1. Plànol de les excavacions de la Plaça Santa Maria amb indicació del pou semicircular.

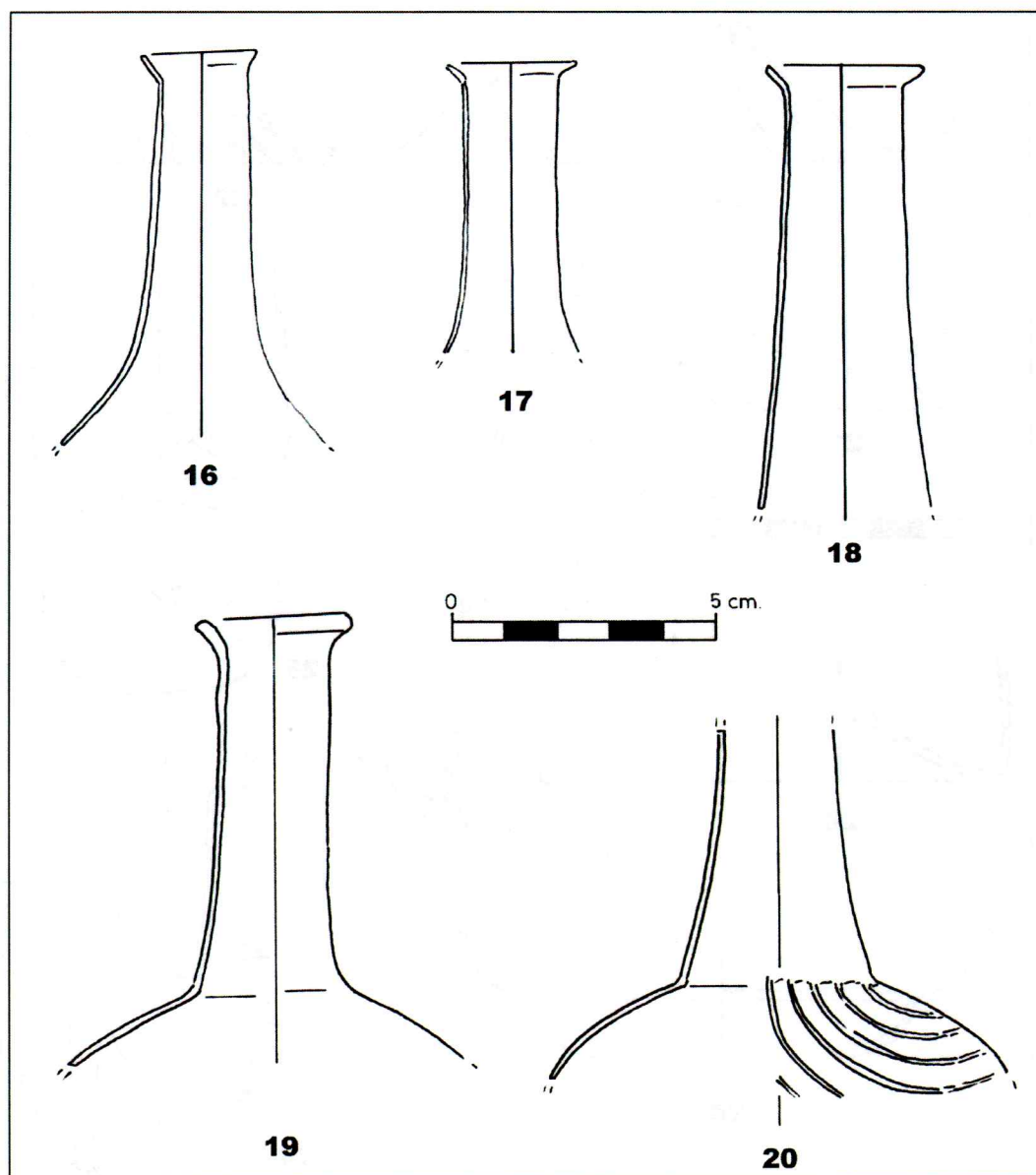
Làm. 1.2. Caboixons de vidre trobats en el dipòsit de la Plaça Gran (foto: J.F. Clariana).

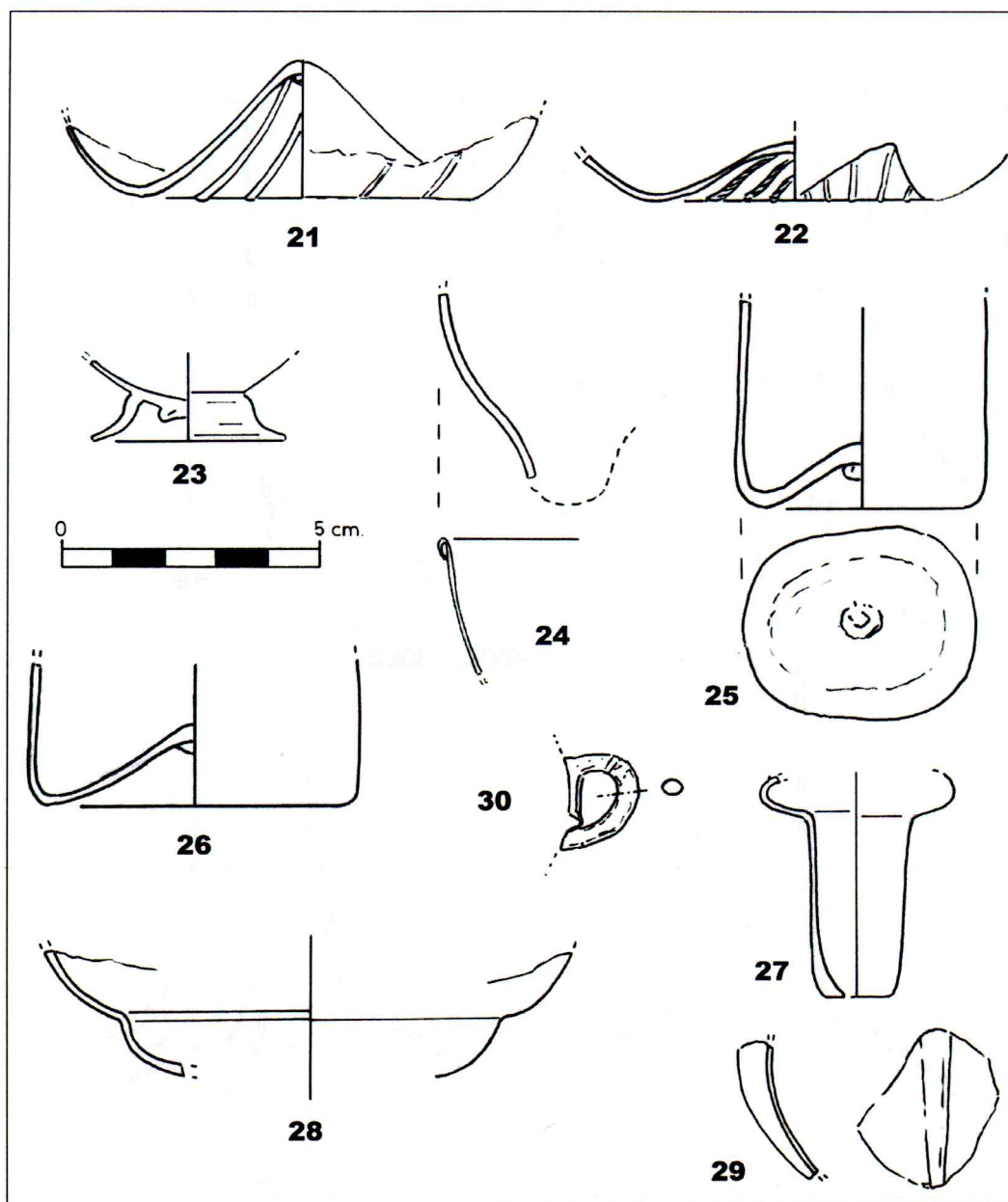
Làm. 2. Fragments de vidre de la Plaça Santa Maria.

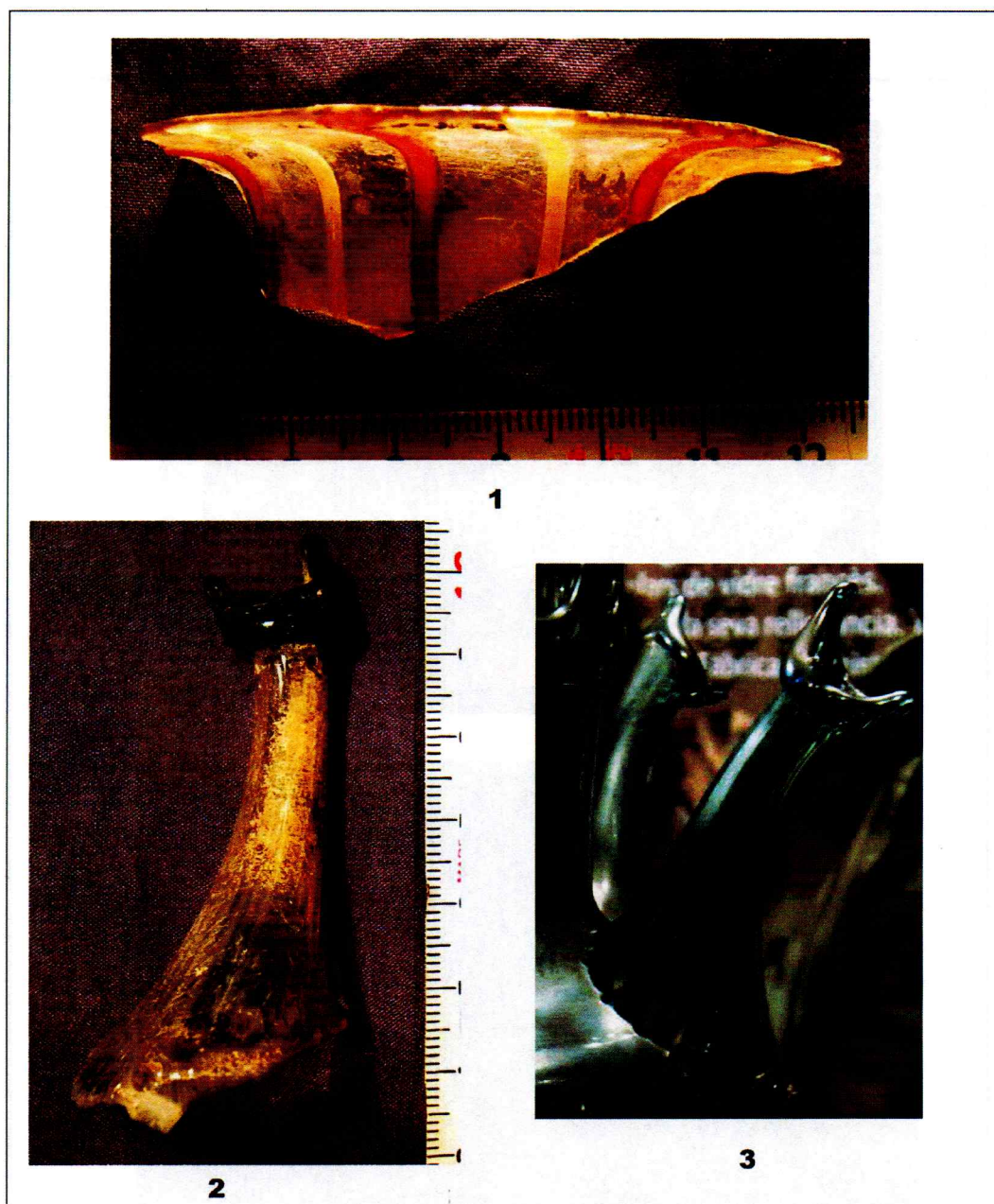
Làm. 3. Fragments de vidre de la Plaça Santa Maria.

Làm. 4. Fragments de vidre de la Plaça Santa Maria.

Làm. 5. Fragments de vidre de la Plaça Santa Maria.

Làm. 6.

1.- vora de copa amb lacticinis blancs i marró (peça núm. 2).

2.- broc de morratxa (peça núm. 1).

3.- detall dels brocs de la morratxa de la col·lecció Ametller.

(fotos: J.F. Clariana)

Làm. 7. Plats amb decoració daurada trobats a l'interior del pou de la Plaça Santa Maria (fotos: J.F. Clariana).